

„Public library”-csata 1968-ban avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT- előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához

Futala Tibor

A dokumentum, amelyet a folyóirat most közlé-
tesz, noha sokan és sokszor hivatkoztak rá, méltat-
ták fontosságát, tulajdonképpen eleddig nem volt
igazán publikus. 1968. április 23-án a KMK repro-
gráfiai részlegén 20 példányban és 51 oldalnyi terje-
delemben készült el, s mint ilyen a Békéscsabai Me-
gyei Könyvtárban tartott OKDT-ülésem június
19-én szerepelt előterjesztésként.

Mindjárt ádáz csatát involvált, amelyben a könyv-
tárügy „sallaistái” ütköztek össze Sallai hivatalosan
támogatott ellenzékével, és – mondhatni – fényes
győzelmet arattak. Az eseményről a *Könyvtáros*,
amely ekkor még a hivatalosság, azaz a Művelődési
Minisztérium lapja volt, felettébb szikár tájékozta-
tást adott csak, de azért megjegyezte: „A tanács tag-
jai rendkívül aktívan, mélyreható elemzésekben vi-
tatták meg a problémát, s a tanács határozottan ja-
vasolja, hogy Sallai István előterjesztését – a felme-

rült kiegészítésekkel – vegyék alapul a következő öt-
éves terv közművelődési könyvtári irányelveinek
elkészítésénél.”¹

Valamivel bővebben beszél róla maga a szerző, ami-
kor a vele 1977-ben „pályaképi interjút” készítő
Katsányi Sándor feltette a kérdést: „Melyik Sallai-
írás váltotta ki a legerősebb visszhangot, a legna-
gyobb vitát?” Ő így válaszolt:

„Kétségtől az Országos Könyvtárügyi és Dokumen-
tációs Tanács ülésére Békéscsabán 1968-ban előter-
jesztett tanulmányom. A mindössze néhány példány-
ban készült kézirat munkám nagy vihart kavart, pe-
dig úgy éreztem, hogy csupán azt írom meg benne,
ami már úgymint a „levegőben lógott”, és amit a könyv-
tárépítés új gyakorlata egyébként is igazolt. A heves
vitában a régi népkönyvtári felfogás – illetve annak
reformista, Walter Hofmann-féle változata – ütkö-
zött össze az általános könyvtári – public library –

felfogással. Nem is kell mondanom, hogy a könyvtárosok túlnyomó többsége mellém állt, a tudományos könyvtárosok közül elsősorban Csúry István, Szentmihályi János, s úgyszólván valamenynyi közművelődési könyvtáros, élükön Takács Miklóssal. Bár a tanulmány mindmáig kéziratban maradt, a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia közművelődési könyvtárakra vonatkozó határozatait nagy mértékben befolyásolta”².

És korántsem csak a könyvtárügyi konferencia határozatait. De menjünk sorjában. Amikor a Könyvtárosztálytól Sallai megkapta a megbízást a szóban forgó előterjesztés elkészítésére, arra is ígéretet kapott, hogy majd az ő dolgozata lesz az Országos Népművelési Konferencia „könyvtári anyaga”. Békéscsaba után ez az ígéret „kútba esni látszott”. Sallai helyett N. Rácz Aranka, a „public library”-konceptió legfelkészültebb és egyben hivatalos opponense lett az utóbbi megbízatás elnyerésének várományosa. Ez felbosszantott engem, mondván, hogy ugyan, ne legyünk ígéretszegők, annál is kevésbé, mivel Sallai szakmailag erősen megtámogatva jött haza Békéscsabáról.

Kompromisszumként annyit sikerült elérnem, hogy Sallai nem maradt ki korábbi békéscsabai dolgozatának – hadd fogalmazzak így – továbbfejlesztéséből, csak éppen „kollektivizálódott”. Az új tanulmány 1968 őszére elkészült, s 1969 elején a következő preambulummal jelent meg³: „A tanulmány anyagának összeállításában egyes résztanulmányok megírásával az alábbiak vettek részt: Bencke Károlyné [Könyvtárosztály], Bereczky Lászlóné [KMK], Futala Tibor [Könyvtárosztály], Gerő Gyula [Könyvtáros], Gerő Zsoltné [KMK], Győri Erzsébet [Miskolc, városi könyvtár], Iszlai Zoltán [KMK], Juhász Margit [Miskolc, megyei könyvtár], Kellner Béla [Kaposvár, megyei könyvtár], Kovács Máté [ELTE], Merkovszky Pál [Nyíregyháza, megyei könyvtár], Marót Miklós [FSZEK], N. Rácz Aranka [Könyvtárosztály], Páldy Róbert [Könyvtáros], Sallai István [KMK], Sente Ferenc [KMK], Szilágyi Ti-

bor [KMK], Takács Miklós [Szombathely, megyei könyvtár], Urbán László [KMK], Vadász Ferencné [KMK], Vargha Balázs [KMK], Verseghi György [Könyvtárosztály], Zircz Péter [Könyvtárosztály]. A nyersanyagot ezek alapján megszerkesztette, kiegészítette, megszövegezte N. Rácz Aranka. Az OKDT elé kerülő referátum végleges szövegét kialakította Futala Tibor, Kovács Máté, Sallai István.”

Megjegyezvén azt, hogy a felsorolttal azonos szellemi értékű teamben (igazában még „tégglák” sem nagyon voltak benne) ma is szívesen dolgoznék, folytatom az előterjesztés készülésének sztoriját. Az N. Rácz Aranka megmunkálta szöveg először Sallai kezébe került, aki – tiszteletben tartva kiegészítéseit (pl. a különböző osztályok és rétegek ellátásáról szólókat) – igencsak „visszasallaiasította” az elaborátumot. Ezt aztán felvittem Kovács Máté lakására (jutalmul saját termésű almával kínált meg), s néhány nap múlva szemügyre vehettem „szelídítéseit”, amelyek korántsem voltak tartalmiak, inkább csak Sallai „sztakkátós” stílusát váltották fel. Végül mindhárman összejöttünk, amikor is – akaratlanul – valami döntnöki szerepre kellett vállalkoznom, s egy sereg vitatott mondatot olyan kompromisszumos formára hoznom, amelyet mindkét „atya” elfogadott. (Addigra már némileg híre ment abbéli jártasságomnak, hogy a lényeg feladása nélkül miként lehet „gáncstalan” mondatokat komponálni.)

Némi szerkezeti átszabásokkal az iménti tanulmány lett végül a közművelődési könyvtárügy hivatalos dokumentuma az Országos Népművelési Konferenciára (1970). Az előkészítő tanulmányokat tartalmazó kiadvány a szakmai bizottság tagjaiként ugyanazokat a kollégákat sorolja fel, mint akik a Könyvtári Figyelő változatában szerepelnek, de már nem tünteti fel a végleges szöveg kialakítóit, megelégszik annak közlésével, hogy a bizottság vezetője Kovács Máté volt⁴.

Ha valaki összeveti az itt publikált „őstanulmány” szövegét a KF-, illetve az Országos Népművelési

Konferencia-változat szövegével, megállapíthatja: az utóbbi két eset jelentős hányada formailag szövegvariáns, tartalmilag pedig még nagyobb arányban a koncepcióváltás szükségességének és az e célból elvégzendő tennivalóknak ismétlése. Noha Sallai István neve lassan lemarad az említett és még további változatokról, mondanivalója új és új életre kel. Ahogy az osztrákok a világosi fegyverletétel után nem vonták vissza a forradalom és szabadságharc progresszív törvényeit, úgy a „public library” eszméjétől és eszméjének érvényesítésétől sem lehe-
tett többé Magyarországon eltekinteni.

Ez érvényesül a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia *Könyvtár és művelődés* c. előkészítő tanulmányában is, amelyet Bereczky László [KMK], Gönczi Imre [SZOT], H. Sas Judit [Népművelési Intézet], Halász Béla [Veszprém, megyei könyvtár], Halász László [OPI], Kamarás István [KMK], Katsányi Sándor [KMK], Sallai István [KMK], Sente Ferenc [KMK], Szilágyi Tibor [KMK], Tánczos Gábor, Varga Béla [Veszprém, megyei könyvtár] tanulmányainak, feljegyzéseinek és észrevételeinek felhasználásával Futala Tibor és Papp István írt⁵.

Az itt közzétett „őstanulmány” sztorija azonban még nem fejeződött be. „A tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztésére 1972-ben a Művelődési Minisztérium – a régebbi és az újabb általános könyvtári koncepciót vallók olykor drámai vitája után – szakmai irányelveket adott közre. Ezek – noha nem voltak kötelező erejűek – igen nagy hatást gyakoroltak a könyvtárak fejlődésére, a fenntartók gondolkodására. A dokumentum – összhangban az akkoriban kidolgozott, de a gyakorlat konzekvenciái miatt azóta élesen bírált országos településfejlesztési koncepcióival – a felső- és középfokú központok (városok) könyvtárainak feladatává tette vonzáskörzetük ellátását is. Igazgatási kérdésekkel nem foglalkozott... Elsődleges célja az ellátási és szolgáltatási kérdések távlatosan helytálló meghatározása, normázása (épület, berendezés, személyzet, állomány stb.) volt”⁶.

Az irányelvek első változata már a III. országos konferencia időpontjára (1970. december 15-16.) elkészült. Ezt a *Sente Ferenc* menedzselte alapváltozatot a Könyvtárosztály és a Pénzügyminisztérium „egyáltalán nem szerette”. Napirenden tartása érdekében új és új változatok születtek (már nem emlékszem rá, hány), míg végül valahogy *Molnár János* miniszterhelyettes elé került a dolog. Ő aztán kiállt mellette, s a korszerű minisztériumi irányítás jó módszerének tartotta. Eközben nem értette, hogy a Könyvtárosztály vezetősége miért terjesztette olyan bizonytalankodva eléje a tervezetet. A követelmények „lesrófolásával”, az irányelvek „szakmaivá” degradálásával, a „nem kötelező volt” deklarálásával a Pénzügyminisztériummal is sikerült dűlőre jutni.

Aki ma olvassa el ezt a „kor- és szakmatörténeti dokumentumként” közreadott „őstanulmányt”, az némely megállapítását esetleg megmosolyogtatónak tartja (pl. azt, amely a könyvtár minőségi másságát bizonygatja). De vegye figyelembe: 31 évvel ezelőtt még Nyugaton sem tudták elképzelni azt a hatalmas technikai–technológiai fejlődést, amely a könyvtári ügyeket–dolgokat is egészen más megvilágításba helyezi. Mindenesetre Sallai „public library”-képlete, amely szerint „nagy általános tudományos könyvtár + vele szolgáltatási–módszertani kapcsolatban álló nyilvános könyvtárak és ellátó helyek”, annak idején teljesen korszerű és – demokratikus volt.

Igen-igen: demokratikus. S ezért Békéscsabán, ha jól meggondoljuk, nem is könyvtári csata zajlott le, hanem politikai ütközet, amely a „kibővítés” melletti kiállással a szabad (legalábbis: a sokkal szabadabb) információkiválasztás és –hozzájutás követelményét és ígérését hordozta magában.

Ezt már Békéscsabán megérezte mindenki, aki a „public library” mellett tette le voksát. Ettől volt eufóriás hangulatban az egész rendezvény: szinte kamaszos öröm hatott át mindenkit, mintha egy sikeres csínytevést vittünk volna véghez. Véletlenül

lettem tanúja egy beszélgetésnek, amely azt bizonyítja, hogy e lázadásfélével a retrográdok is tisztában voltak. *Vértes György*, az Országgyűlési Könyvtár még legjobb barátai szemében is túlzottan balos és kolerikus igazgatója az értekezlet udvaron töltött szünetében, amikor sétálva egy kis csoport mellett haladtam el, éppen azt mondta háborogva: „Mit akarnak ezek [sic!], csak nem királyt választani a Duna jegén!?”

Úgyhogy: Békéscsaba a könyvtárosi elit demokrácia, az emberi szabadságjogok melletti kiállásának is a színhelye lett. Mormogom magamban: „*Hogy Pista bácsi mi minden nemesnek tudott az elindítója lenni!*”

Hivatkozások

1. OKDT ülés Békés megyében. In: Könyvtáros, 18.évf. 1968. 8.sz. 454.p.
2. KATSÁNYI Sándor: Mindent a hazai valósághoz alkalmazni. Beszélgetés Sallai Istvánnal. In: Könyvtáros, 27.évf. 1977. 2.sz. 71-75.p.
3. A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. In: Könyvtári Figyelő. 1969. 1.sz. 5-24. p.
4. A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. In: Országos Népművelési Konferencia 1970. Előkészítő tanulmányok, 2.köt. 201-240. p.
5. Könyvtár és közművelődés. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtártügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Bp. 1971. 93-111.p.
6. KISS Jenő: A magyar könyvtárak. Bp. 1988. Múzsák. 127 p. A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez. Bp. 1973. OSZK-KMK, NPI. 96 p.

KÖNYVTÁRPRIVATIZÁCIÓ AZ USA-BAN. – Az LSSI (Library Systems and Services)

cég 1997 júliusa óta működteti a Riverside-i (Calif.) megyei könyvtári hálózatot; amit az 5,35 millió dolláros költségvetésből meg tud takarítani, az a haszna; a következő évre már 4, 98 millióból vállalta a megbízást, és 30%-kal megemelte a gyarapítási keretet (240 000 dollárra).

Most New Jersey második legnagyobb hálózatával, Jersey City városi könyvtárával kötött szerződést; itt a 6,4 milliós költségvetésből előre megszabott 3%-ot kap az első évben, azután 2%-ot. A polgármester azt hangoztatja, hogy köztulajdon marad a könyvtár, munkáját továbbra is a könyvtári tanács irányítja, s a szerződésre a gépesítési terv végrehajtása miatt volt szükség.

A könyvtárosok elégedetlenek, szerintük ez privatizáció. A gyarapítás mindenesetre az ő hatáskörükben marad.

(*Bottom Line*, 1998. 4. sz.)
